

Morfológia ruštiny v teórii i praxi

(Sokolová, J. – Hrkčková, M.: Základy systémovej lingvistiky. Morfológia. Nitra: Garmond Nitra, 2008. – 344 s. / Соколова, Я. – Грчкова, М.: Основы системной лингвистики. Нитра: Гармонд Нитра, 2008. – 344 с., ISBN 978-80-89148-39-4)

Ľubomír Guzi, Filozofická fakulta PU, lguzi@unipo.sk

Ako v úvode svojej publikácie uvádzajú samotní autori, jedná sa o „vysokoškolskú učebnicu, ... určenú pre potreby predmetu **Morfológia** bakalárskeho stupňa štúdia rusistiky na slovenských univerzitách“. Aj keď sa od roku 1989, kedy sa status ruského jazyka ako aj jeho vyučovanie a s tým spojené metodické osobitosti jeho vyučovania na slovenských školách dostali na principiálne novú úroveň, objavilo niekoľko nových učebníc ruského jazyka, v oblasti komplexného spracovania súčasného ruského jazyka z pohľadu jednotlivých jazykovedných disciplín však zostáva nevyplnená medzera. Nehovoriac už o vysokoškolských učebniciach, ktoré by odrážali súčasný stav jazyka i objektívnu situáciu v radoch recipientov. O to viac je vítaná práve primeraná učebnica a cvičebnica ruského tvaroslovia.

Autori vychádzajú z klasického poňatia morfológie – tvaroslovia ako tej časti gramatiky, ktorá jednoznačne popisuje a skúma gramatické osobitosti a vlastnosti slova abstrahované od jeho lexikálneho významu, ako aj celé skupiny i triedy slov, ktoré disponujú rovnakými, resp. podobnými gramatickými príznakmi (slovnými druhmi). Problematika samotného slova z morfológického hľadiska je u nich chápaná v celom komplexnom súhrne jeho tvarov, ako aj jeho základných tvaro-slovných zmien, ktoré sú nevyhnutné pre výstavbu jednotlivých slovných spojení a viet. Vzájomný vzťah a prepojenie systémoveho (systémovo-štrukturálneho) a funkcionálneho prístupu na ceste k poznaniu a pochopeniu podstaty skúmaného objektu sa prejavuje vo vnútornej logike vývoja vedeckého poznania – nekonečné zahĺbenie sa do podstaty objektu kráča od funkcie k štruktúre a od nej ďalej k hlbšej funkcii a tak ďalej. Obidva zmienené prístupy, či smerovania – systémovo-štrukturálny aj funkcionálny – sú pojaté vo filozofickom princípe systémovosti. Tým je aj určená nevyhnutnosť odhalenia a vyjadrenia špecifických foriem a aspektov systémovosti v rámci každého z princípov: v prístupe k objektu zo strany jeho štruktúry a zo strany jeho funkcií.

Keďže autori vypracovali učebnicu a cvičebnicu pre prvý stupeň vysokoškolského štúdia je tomu podmienený výber typických problémov morfológie aj jeho podanie. Jedna štvrtina publikácie je venovaná teoretickému prehľadu ruského tvaroslovia a jedná sa o štrukturalisticko-systémový výpočet lexikálno-gramatických častí jednotlivých slovných druhov s charakteristikou jednotlivých gramatických kategórií. V tradíciách slovenskej rusistiky, ktorá vychádza z „morfológií“ A. V. Isačenka, či známej publikácie kolektívu okolo G. Baláža, autori práce v teoretickej rovine ponúkajú študentom viac menej heslovité, no výstižné definície jednotlivých slovných druhov, kategórií, lexikálno-sémantických skupín, tried i izolovaných morfológických javov, či výnimiek. Útržkovitosť a exaktnosť definícií nutne vytvára priestor pre pôsobenie pedagóga, ktorý pri práci s učebným i metodickým textom musí bližšie explikovať teóriu na príkladoch a snáď následne i v cvičeniach. Celým motívom výstavby publikácie je jej výsostná praktickosť a zameranie sa na potreby osvojenia si materiálu, nevyhnutného pre ovládanie zložitého morfológického systému ruského jazyka, ktorý sa vyznačuje nezvyčajnou rôznorodosťou, bohatosťou a z veľkej miery aj nejednoznačnosťou. Veď aj súčasná lingvistika v oblasti ruského jazyka sa nevie vyrovnáť napríklad s rigidnou kategorizáciou prídavných mien, statusom rádoých čísloviek, klasifikáciou zámen a pod. To autori z pochopiteľných dôvodov ponechávajú na klasickom

výklade i chápaní. Rovnako klasickým zostáva aj členenie slovných druhov, ktoré neposúva kognitívnu hranicu na úroveň takzvaných „nových slovných“ druhov – *предикативов* a *модальных слов*.

Prehľadne je podaná paradigmatica plnovýznamových slovných druhov. Aj to potvrdzuje posledné tendencie a názory na podstatu teoretickej i aplikovanej morfológie, ktorá u niektorých, hlavne ruských autorov, vyúsťuje do jej „tabuľkovitosti“. Je to však zľahčovanie problematiky, o to viac, keď sa to týka osvojenia si a vyučovania morfológie ruského jazyka ako cudzieho. Zložité vzťahy vnútri morfológických a gramatických kategórií i derivačných osobitostí v rámci ruskej morfemiky a morfematickej štruktúry ruského slova však musia v súčasnom prostredí aj slovenskej vysokoškolskej rusistiky ustúpiť, aspoň dočasne, na druhú koľaj, keď sa im už nedarí kráčať ruka v ruke. To sa však netýka exaktného vedeckého skúmania.

Preto autori práce kladú dôraz na nosné jadro systémového výkladu, ktoré je však kompletne v rámci ponímania vysokoškolskej teórie a praxe. Pri charakteristike jednotlivých slovných druhov postupujú v zmysle prvotného *in medias res* k následným tzv. marginálnym javom, bez ktorých je však chápanie morfológického systému ruského jazyka v zmysle funkcionálnej gramatiky prirodzeného jazyka nemysliteľné – pri paradigme rodu substantív musí byť zákonite prítomná kategória *общего рода*, ktorá je príznačná pre ruské podstatné meno, pri singulariach tantum autori správne dostatok miesta venujú „praktickému“ významu syntetických i analytických singulatívov a pod. Pri číslovkách, u ktorých je pochopiteľne najcharakteristickejšou kategóriou pád, pri paralelnom „potlačení“ kategórie rodu a čísla (pravda až na výnimky), nám zas trochu chýba ozrejenie pojmu „*счётные слова*“, ktoré však autori ponechali pri ich „domovských“ slovných druhoch. Samozrejme, najviac miesta je v teoretickej časti venovali najbohatšej paradigmaticke, ktorú v ruskom sufixálno-flektívnom systéme ponúkajú slovesá – autori sa dotkli prakticky všetkých jeho osobitostí – zohľadnili a predostreli komplexnú aspektologickú triádu – čas – vid – spôsob slovesného deja (Aktionsart), duálny systém časovania s bohatou taxonómiou slovesnej konjugačnej paradigmy produktívnych a neproduktívnych tried, skupín slovies, nepravidelných skupín i izolovaných slovies, ako aj menné formálne atribúty slovesa – zložité prídavia a problematiku ich tvorenia v rovine vidovej podmienenosti. Až skúsenosť praktického využitia danej učebnice a cvičebnice ukáže, či je možné autormi ponúkaným teoretickým ozrejením napríklad slovesných prídaví, dostatočne podmieniť ich teoretické osvojenie i praktické využitie v cvičeniach druhej časti publikácie. Cvičebnicová časť práce je preto hojne venovaná praktickému precvičovaniu teórie, ktorá však zrejme bude musieť byť ešte priblížená na praktických cvičeniach pedagógom. Samotné cvičenia sú však usporiadané veľmi prehľadne a účelne. Zohľadňujú precvičovanie všetkých „tienistých“ stránok ruskej slovo tvorby, ktorými sú *чередование конечных согласных основы слова, проблематику формообразовательных и формоизменяемых основ, своеобразие и богатство флексий, появление и вставление беглых гласных, образование императива, форм третьего лица прошедшего времени глаголов, кратких форм прилагательных, деепричастных форм* atď.

Ak má rusistické vzdelanie na Slovensku pokračovať na potrebnej úrovni, je nutné aby sa podobné publikácie objavovali častejšie aj z ostatných oblastí lingvistiky a aby sa postupne posúvali do sofistikovanejšej polohy jazykovedných skúmaní i metodickéj aplikácie.

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu VEGA 1/0182/08 *Jazykový obraz postsovietskej epochy (2008-2010)*.“